

Кухтіна М.В.¹

Особливості соціально-професійної самореалізації молодих науковців України

¹ Кухтіна Марія Володимирівна, аспірантка кафедри соціології та економіки, Криворізький педагогічний інститут Криворізького національного університету, м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: Динамічні соціально-економічні умови трансформаційного соціуму обумовлюють специфіку професійного самовизначення та самореалізації молодих науковців. Вона полягає у наступному: спостерігається динаміка системи ціннісних орієнтацій та мотивів науково-дослідної роботи; зміна підходів до організації професійної діяльності породжує необхідність до пошуку нових адаптивних механізмів, які б дозволили максимально реалізувати інтелектуальний потенціал та професійні амбіції молодих українських науковців.

Ключові слова: молоді науковці, професійне становлення, трансформаційне суспільство, адаптивні механізми, інтелектуальний потенціал, мотивація

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні висуває суворі вимоги до компетентності і професіоналізму фахівців в усіх галузях суспільного виробництва, а особливо у сфері наукової діяльності. Від науковців вимагається не тільки відмінна теоретична підготовка, а й ефективна реалізація відповідних знань, умінь і навичок. При цьому особливо важливим вважається урахування всього комплексу факторів, які впливають на процес успішної професійної діяльності: професійне середовище, мотиви науково-дослідницької діяльності, система цінностей молодих фахівців.

Швидкоплинність усіх сучасних суспільних процесів в Україні визначає і постійну зміну соціально-економічних умов професійного становлення молодих науковців, які повинні постійно шукати нові шляхи підвищення ефективності своєї наукової діяльності. Тож, на нашу думку, доцільним є дослідження особливостей професійного становлення молодих науковців у динамічному українському суспільстві.

Мета дослідження – виявити специфіку соціально-професійної самореалізації молодих науковців в українському суспільстві.

Метою передбачено виконання таких **завдань**: 1) розкрити сутність поняття «соціально-професійна самореалізація фахівця»; 2) охарактеризувати особливості професійної самореалізації молодих науковців в українському суспільстві.

Аналіз наукових джерел із даної теми свідчить, що проблема соціально-професійного становлення молодого фахівця не є новою і досліджувалась у роботах фахівців у галузі психології та соціології: А.Бодальної, Л. Божович С. Березної, Т.Кисельової, Л. Коновалової, Н. Кузьміної, Т. Полякової, Є. Климової, І. Кона, А. Маркової, Л. Мітіної, Є.Головахи, Л.Сокурянської, О.Вишняк, С.Макеєва, Є.Суїменко та ін. [1; 2; 3; 5].

Оскільки професійна самореалізація фахівця виступає загальним предметним полем дослідження системи суспільно-гуманітарних наук, не можна дати однозначне визначення цього поняття.

У найбільш загальному вигляді професійна самореалізація визначається як розвиток компетентності особистості, яка є якісною характеристикою суб'єкта професійної діяльності, що відображає високий рівень розвитку важливих особистісно-ділових якостей, адекватний рівень інтелектуальних та професійних амбіцій, мотиваційної сфери та ціннісних орієнтацій, що спрямовані на прогресивний розвиток фахівця [4,15].

Як і будь-який процес, професійна самореалізація молодого фахівця відбувається під впливом системи факторів, визначальними серед яких, на думку Н.М.Пилипенко, є *особистісний, адміністративний та матеріальний* [6,117-118].

Характеризуючи особистісний фактор самореалізації молодого фахівця, відмітимо, що на думку Е. Зеєра, існує дві групи чинників, які впливають на його успішну реалізацію [4, 25-27]:

– *група індивідуально-особистісних (внутрішніх) факторів*, які включають індивідуальні якості особистості, внутрішню активність, потребу у самореалізації, саморозвитку, психологічну готовність до професійної діяльності;

– *група соціокультурних (зовнішніх) факторів*, які включають суспільні відношення, характер професійної діяльності, професійні вимоги до особистості.

Характеризуючи значущість особистісного фактору для успішного професійного становлення молодого науковця, можемо зазначити, що специфіка його професійної діяльності детермінує важливість для нього таких якостей як прагнення до інтелектуального самовдосконалення, переважання пізнавальних мотивів над соціальними, цілеспрямованість, мобільність, уміння

швидко адаптуватись до нового професійного середовища та ін.

Зазначимо, що Е. Зеєр виокремлює і *етапи* професійної самореалізації особистості молодого фахівця: *оптація* (формування професійних намірів), *професійна підготовка*, *професійна адаптація*, *первинна та вторинна професіоналізація та професійна майстерність* [4, 37-45].

Однією з умов успішного професійного становлення особистості молодого фахівця, зокрема, науковця є також формування уявлень про себе як *суб'єкта власної професійної діяльності*, тобто конкретним баченням себе в професії, через перетворення деякого суспільно виробленого еталону професії у її суб'єктивну особистісну модель [5,117]. Так, особистість молодого науковця формується у специфічному *професійному середовищі* під впливом особистостей наукового керівника та колег. При цьому професійне середовище може здійснювати як стимулюючий вплив на професійне становлення молодого фахівця за умови наявності позитивної соціальної ситуації, так і гальмувати його професійний розвиток.

Звичайно, характеризуючи специфіку професійного становлення молодого науковця, необхідно враховувати весь комплекс чинників, які на нього впливають. Тож, окрім особистісного (індивідуального) аспекту професійного становлення молодого науковця зупинимось також на *матеріальному та адміністративному* аспектах. Матеріальний аспект професійного становлення молодого науковця, на нашу думку, реалізується у двох напрямках: по-перше, як наявність або відсутність фінансової підтримки наукових досліджень, а по-друге, як фактор стимулювання продуктивної професійної діяльності молодого вченого. Специфіка прояву адміністративного аспекту у сучасній Україні полягає у тому, що відсутність належної підтримки у нашій державі породжує пошук молодими науковцями можливостей фінансування досліджень за кордоном. Слід зазначити, що даний процес вже став тенденцією для сучасної України. Звичайно, слід виокремити випадки рівноправного міжнародного співробітництва, проте слід наголосити, що для членства у відомих наукових організаціях також потрібні матеріальні ресурси, на що звертається мало уваги з боку сучасних адміністративних структур країни. Фактично, членство у світових чи міжнародних наукових організаціях є первинним елементом забезпечення мінімального наукового потенціалу.

Тісно, на нашу думку, пов'язані *матеріальний та особистісний* аспекти. Так, скажімо, при бажанні особистості з високим інтелектуальним, творчим потенціалом реалізувати навіть най-

складніший проект, що вимагає чимало матеріальних ресурсів, часто буває відсутня належна матеріально-технічна база. І навпаки – фахівці, які володіють потужними матеріальними ресурсами, зазвичай не мають бажання займатись науковою діяльністю або проводять неякісні наукові дослідження..

Окрім комплексу факторів, які впливають на професійне становлення молодого фахівця, ключовим елементом у індивідуальному механізмі його професійної діяльності є *мотивація* [2]. На жаль, у сучасному суспільстві ми стикаємось із проблемою існування стереотипів щодо учених, зокрема молодих, які іноді стають перешкодою для того, хто вперше вирішив стати на шлях наукової роботи. Дійсно, представники наукової спільноти виділяються серед решти фахівців потужним інтелектуальним потенціалом, інформованістю, бажанням постійного інтелектуального та творчого самовдосконалення. Але, на жаль, не для всіх особистостей ці особливості стають пріоритетними мотивами при виборі майбутньої професії. Більшого значення набувають комфортні умови праці та потужні матеріальні стимули, які, на відміну від інших професій, поки що далеко не завжди супроводжують професійну діяльність молодого науковця. Таким чином, питання навіть не в тому, яким чином проходить процес особистої реалізації дослідника, а як це застереотипізовано в суспільстві. Мотивація професійної діяльності і створений у суспільстві стереотип сприйняття особистості молодого науковця є дуже пов'язаними. Якісне управління образами і створення іміджу як персони науковця, так і професії в цілому у сучасному суспільстві є невід'ємною складовою успіху професійного становлення молодого фахівця.

Зазначимо, що врахування усіх аспектів професійної самореалізації молодих науковців є невід'ємною умовою їх успішної наукової діяльності. Так, результатом незначних фінансових надходжень у наукові дослідження, невмілих дій адміністративних структур, погіршення іміджу вченого є незначна кількість молодих осіб, які бажають займатися науковою діяльністю. Негативність даної тенденції визначається наявністю постійної потреби наукової спільноти у оновленні молодими перспективними кадрами з метою запобігання деградації та гальмування розвитку вітчизняної науки, яка не може бути адекватно задоволеною через скорочення числа молодих науковців.

Тож, постійні соціально-економічні зміни в Україні впливають на функціонування усіх сфер життєдіяльності суспільства. Зокрема, це стосується і наукової сфери, представники якої повинні постійно варіювати форми та методи своєї

професійної діяльності в залежності від тих чи інших умов. Особливо ускладнюється процес професійного становлення молодих фахівців, зокрема, науковців, які знаходяться під впливом динамічних суспільних процесів, тому можуть бути дезорієнтовані при здійсненні своєї професійної діяльності.

Професійне становлення молодого науковця відбувається під впливом комплексу факторів, провідними з яких є особистісний, адміністративний та матеріальний. Лише при адекватній взаємодії цих факторів наукова діяльність молодого фахівця буде успішною.

Специфіка професійної діяльності молодих фахівців визначається не лише взаємодією комплексу зазначених факторів, а й відповідною мотивацією. Не виключенням є і наукова діяль-

ність, яка потребує не лише наявності потужних зовнішніх матеріальних стимулів, а й внутрішніх прагнень та переконань.

Необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки із притаманними йому відповідними соціально-економічними проблемами виникає потреба у розробці і якісній реалізації іміджу молодого вченого; створенні власних унікальних наукових проектів; пошуку партнерів на національному і міжнародному рівнях, розробці власного механізму залучення коштів, наприклад, самофінансування в результаті виконання наукових досліджень. Ці заходи, на нашу думку, є необхідними для удосконалення процесу соціально-професійної самореалізації молодих українських науковців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахмеров Р.А., Головаха Е.И., Достовалов С.Г., Злобина Е.Г., Иванченко Г.В., Клементьева М.В. *Время пути: исследования и размышления / НАН Украины; Институт социологии.* – К., 2008. – 288 с.
2. Головаха Е.И. *Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности / Е.И. Головаха // Психология личности в трудах отечественных психологов.* – СПб, 2000. – С. 23-56
3. Головаха Е.И. *Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи.* – Киев: Наукова думка, 1998. – 144 с.
4. Зеер Е.Ф. *Психология профессионального образования / Е.Ф. Зеер / М.: Флинта, 2003.* – 125 с.
5. Пилипенко Н.М. *Влияние кризиса профессионального становления на саморазвитие личности / М.Н. Пилипенко // Педагогика і психологія.* К., 2005.– № 2 – С. 117–118
6. *Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи / Под. ред. С.Н. Чистяковой, А.Я. Журкиной.* – М.: Ин-т профессионального самоопределения молодежи РАО, 1993. – 212 с.
7. Терещенко В.К., Ткачук В.А., Лисенко В.І. *Соціологія праці: навч. посібник.* – К.: Четверта хвиля, 2007. – 168 с.

Kukhtina Mariya Vladimirovna

The features of social and professional self realization of Ukrainian's young scientists

Dynamic socio-economic conditions of transformation of society determine the specifics of professional self-actualization of young scientists. It is this: there is the dynamics of values and motives of research and change in approaches to organization of work generates the need to find new adaptive mechanisms that would maximize realizable intellectual capabilities and professional ambitions of young Ukrainian scientists.

Keywords: young scientists, professional development, transformational society, adaptive mechanisms, intellectual capacity, motivation

Кухтина Мария Владимировна.

Особенности социально-профессиональной самореализации молодых ученых Украины

Аннотация: Динамические социально-экономические условия трансформационного социума обуславливают специфику профессионального самоопределения и самореализации молодых ученых. Она заключается в следующем: наблюдается динамика системы ценностных ориентаций и мотивов научно-исследовательской работы, изменение подходов к организации профессиональной деятельности порождает необходимость поиска новых адаптивных механизмов, которые бы позволили максимально реализовать интеллектуальный потенциал и профессиональные амбиции молодых украинских ученых.

Ключевые слова: молодые ученые, профессиональное становление, трансформационное общество, адаптационные механизмы, интеллектуальный потенциал, мотивация